

Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy

Erdélyben elsőként még az abszolutizmus idején 1859-ben, hosszú vajúdas után alapítják meg Kolozsvárott az Erdélyi Múzeum-Egyesületet, mely Erdély reprezentatív gyűjteményét hozza létre. A kiegyezés után sorra alakulnak Magyarország vidéki múzeumai, közöttük a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum.

Kezdetben a Székely Nemzeti Múzeum alapját képező kis gyűjteményt is arra szánta alapítója, Cserey Jánosné Zathureczky Emília, hogy Kolozsvárott az Erdélyi Múzeum külön termében Háromszéki Cserey Gyűjtemény néven helyezze el. Egyelőre Imecsfalván 1875-ben a családi gyűjteményből fiainak nevelője, az Erdélyi Múzeum-Egyesület titkárnak, Finály Henriknek mostoha fia, Vasady Nagy Gyula rendez be múzeumot, melyet kiegészít saját érem- és természetrajz gyűjteményével.

A kiállítás sikerén, valamint Szentkirályi Gyula főkirálybíró biztatásán felbuzdulva a következő évben Csereyné, megváltoztatva eredeti szándékát, már egy Háromszéki Múzeum terveit fontolgatja. A közhangulat kedvez a tervnek, Rómer Flóris is támogatja vidéki múzeumok alapítását. 1876 decemberében Kossuth Bem tábornok 1848-as katonai érdemrendjének csillagjelvényét, amelyet Szeben bevételért kapott, a „Háromszéki Múzeumnak” ajándékozza. Ezután egymást követik az adományok, miközben dúl a harc Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely között a múzeum elhelyezéséért.

Az 1877. március 10-én kelt alapítólevélben Cseryné már kiköti, hogy „az intézet 'Székely Nemzeti Múzeum' címet viseljen (azonban csakis Háromszéken legyen elhelyezve) noha az ...összes székelység közönségének közvagyonát képezi”. Végül 1879-ben a vetélkedést az dönti el végleg Sepsiszentgyörgy javára, hogy a Székely Mikó Kollégium négy emeleti termét díjtalanul ajánlja fel, s Vasady itt rendezzi be a múzeumot, melyet ünnepélyesen 1879. szeptember 15-én adnak át. A 8779 darabból álló alapgyűjtemény elsősorban régiségeket, régi okleveleket tartalmazott, s bár Vasady hozzáértése révén már egy modern múzeumi gyűjtemény alapjait képezte, nem volt mentes azonban olyan „ritkaságoktól”, amelyekben a középkori gyűjtemények bővelkedtek, így megtalálhatók voltak benne „Ádám fügefalevelei” vagy „olajnövény, melyre Júdás felakasztotta magát”, de olyan „souvenirek” is, mint a lekapart ravennai mozaik.

Az első múzeumőr, Vasady halála után Nagy Géza, a Magyar Nemzeti Múzeum későbbi igazgatója kerül a múzeum élére. A gyűjtemények gyarapítása mellett gondja van az eredmények közzétételére is, ő indítja meg a Székely Nemzeti Múzeum Értesítőjét, amely az első világháborúig jelent meg. A gyűjteményeket a Magyar Nemzeti Múzeum mintájára öt részlegre osztja: régiség- és éremtár, néprajz, képzőművészet, természetrajz, könyv- és levéltár. Távozása után, 1890-től a gyűjteményeket a Mikó Kollégium tanárai gondozzák, a két intézmény évtizedekig szorosan összefonódik.

A múzeum századunk elején emelkedik tudományos rangra dr. László Ferenc igazgatása alatt. László kezdetben a természetrajzi és néprajzi részleg gyarapításán fáradozik, de figyelme 1907-től a régészetre terelődik. Erősi és oltszemi ásatásai világhírűvé teszik, a neolitikus-kora rézkori őstelepek feltárása több neves szakember, köztük Gordon Childe figyelme is felkeltik.

A századfordulón több kiállításon is részt vesz a múzeum, így a milleniumi és az 1900-as párizsi világiállításon.

A nehéz anyagi helyzet miatt főleg adományok gyarapítják a leltárt. A nagyobb szabású adományok közül megemlíthjük a barátosi református templom festett kazettás mennyezetét a XVIII. század közepéről, melyet Kós Károly is figyelembe vett a múzeum tervezésénél. 1911-ben Apor Gáborné férje hagyatékából 4200 könyvet és 7000 oklevelet ad át a múzeumnak.

A megnövekedett gyűjtemény nagy része a város különböző részein bérelt helyiségekben volt elhelyezve. A további fejlődéshez szükségessé vált egy megfelelő épület. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége által ajánlott művész, dr. Hüttl Dezső diákját, Kós Károlyt kéri fel a terv elkészítésére. A múzeum és a két múzeumőri lakás – szintén Kós Károly tervei alapján – 1911–12 között épül fel, majd 1913-ban átköltöztetik a gyűjteményeket is, de a világháború kitörése miatt a kiállítás nem nyílik meg. 1916-tól az épületben katonai járványkórházat rendeznek be 1916 őszén a román csapatok rövid időre elfoglalják a várost, de szerencsére a helyszínre érkező Alexandru Tzigara-Samurcas, a múzeumok felügyelője jegyzőkönyvet vesz fel a feldúlt anyagról, a termeket lepecsételi és katonákat rendel ki a gyűjtemények őrzésére.

A károk kijavítása és a gyűjtemények rendezése után 1920 nyarán nyílik meg a múzeum a látogatók előtt. Az intézménynek az első világháború után sikerült megőriznie folytonosságát, és az igazgató-tanács vezetésével belső autonómiáját. 1925-ben bekövetkezett haláláig dr. László Ferenc állt a múzeum élén, őt Csutak Vilmos követte, aki már 1908 óta László segítőtársa volt. Ő a régiségtár és a képzőművészeti gyűjtemény gondozása mellett elsősorban a könyvtárat és levéltárat tekintette szívügyének.

A két világháború közötti időszak kiemelkedő eseménye volt a múzeum fennállása 50. évfordulójának megünneplése 1929 szeptemberében. Erre az alkalomra jelent meg a Székely Nemzeti Múzeum jubileumi évkönyve, egy reprezentatív tanulmánygyűjtemény a kor olyan híres tudósainak tollából, mint Gordon Childe, Roska Márton, Sebestyén Gyula, Fettich Nándor, Lyka Károly, Szádeczky K. Gyula, Tulogdi János, Moesz Gusztáv vagy Kodály Zoltán. Bár a két világháború között a múzeum az egész Székelyföld tudományos központja volt, Csutak Vilmosnak az az óhaja, hogy „a Székely Nemzeti Múzeum tudományos törekvései nyomán... minél előbb a Székelyföld új Monográfiája láthasson napvilágot”, még a mai napig sem teljesült.

Csutak Vilmos halála után rövid ideig (1936–1938) Felszeghi István és dr. Konsza Samu gimnáziumi tanárokat bízzák meg a múzeum vezetésével. 1938-tól Herepei Jánost, a sokoldalú művelődéstörténészt hívják meg az intézmény élére. Múzeumunk a bécsi döntés után a kassai és kolozsvári múzeumokkal együtt, kiemelt fontosságú gyűjteményként a Magyar Nemzeti Múzeum részévé válik. Herpeinek ambiciózus tervei vannak – „gyűjteményeinknek a Székelyföld teljes és tudományos tárházának kell lennie” –, amiben a kormány is támogatja. Teleki Pál megbízza, hogy a Székely Nemzeti Múzeumra alapozva hozzon létre egy Székely Tudományos és Közművelődési Intézetet, egyelőre hét főnyi személyzettel. Ugyanakkor nagyszabású könyvtár is érkezik. Elhatározzák a felújított épület bővítését, Kós Károly el-

készíti az új szárnyépület tervét, mely csak az 1970-es évek végén épült fel. Folynak a régészeti feltárások (Székely Zoltán a komollói castrumot, Ferenczi Sándor Bálványos várát), a kiállítások felújítása. Herepei különösen szívügyének tekinti a néprajzi részleg fejlesztését, Balassa Iván személyében önálló múzeumőr alkalmaz, aki hozzáfog az erdővidéki temetők feltáráshoz (ennek anyaga a közelmúltban jelent meg).

1944. szeptember 2-án a hadszíntérré váló Sepsiszentgyörgyről felsőbb utasításra a múzeum legértékesebb anyagát 52 ládába csomagolva menekítik. Rövid kolozsvári pihenő után az anyag Keszthelyre kerül, majd onnan tovább Zalaegerszegre, ahol 1945. március 29-én a hivatalos jegyzőkönyv szerint „a Székely Nemzeti Múzeum és a Balatoni Múzeum két vagonja, mely lőszert szállító szerelvény tőszomszédságában állott, az egyik lőszeres kocsit ért telitalálat következtében a zalaegerszegi pályaudvaron porrá égett.” A roncsokat és maradványokat még aznap széthordták. A kétségbeesett Herepeit a magyar hatóságok felmentették minden felelősség alól, de a vádaskodások miatt Erdélybe többé nem térhetett vissza.

A csapást a múzeum a mai napig sem tudta egészen kiheverni, hiszen anyagának legértékesebb része semmisült meg, összesen 32 770 darab (3072 db régészet, történelem, 1487 db néprajz, 1725 db képzőművészet, 2050 könyv, 23 805 tétel levéltár, a többi fénykép és műszerek).

A néprajzi részlegről elpusztult a teljes székely varrottas anyag, a régiségtárból az arany és ezüst tárgyak, az éremtár és a fegyvergyűjtemény értékeiből a viseletgyűjtemény vagy olyan egyedi tárgyak, mint Báthory Endre miseruhája; Bem tábornok katonai érdemrendjének csillagkeresztje.

Legérzékenyebb veszteség a könyvtárat és levéltárat érte. Főleg ez utóbbi anyaga pótolhatatlan a történeti kutatás számára. A veszteség érzékeltetésére elegendő néhány adat: az elszállított anyag között voltak Háromszék lustrái 1635-ből és 1704-ből, nemesi összeírások 1687–1835 között, 221 hártýára írt adománylevél, Kézdi-, Sepszi- és Orbai-székek törvénykezési jegyzőkönyvei a XVII. századtól, Háromszék közgyűlési jegyzőkönyvei 1792-től, Kézdivásárhely jegyzőkönyvei, Gábor Áron iratai, a Háromszékmegyei Levéltár válogatott anyaga stb.

A könyvtár anyagából ekkor tűntek el az ősnymtatványok, antikvák, régi magyar könyvek, köztük olyan unikumok is, mint Pádovai Julius Caesar: *Practica Arithmetica*-ja (Lőcse, 1692), Rotterdami Erasmus: *Catonis libellus elegantissimus* (Kolozsvár, 1601) vagy a két selyemre készült egyleveles kolozsvári nyomtatvány: *Questionis Ex Universa Logica* (1700) és *Theses Ex Universa Philosophia* (1701). Tartalmazott olyan érdekességeket is a könyvtár, mint Machiavelli: *Disputationes de Republica Romanorum* című munkája, melyet Balassi Bálint küldött Krakkóból Rimay Jánosnak, és az előzőklapon ez utóbbi 1591-es bejegyzése volt olvasható.

A kéziratár 249 db XVI–XIX. századi darabja sem került el a sorsát, köztük a históriás énekeket tartalmazó XVI. századi Csereyné-kódex (ez őrizte meg Tinódi: Jason király históriáját) és a XVII. századi Vasady-kódex, az Emilia-kódex, amely egy XVII. századi szakácskönyv, Apaffi Anna 1677-es orvosságos könyve vagy Etey Andrásé 1684-ből, naplók, emlékkönyvek, mint Szatmári András utrecht-i teológus emlékkönyve 1666-ból vagy Haller János

Naplója Bécsben tartózkodása idejéből 1685–86-ból, számos orvosságos és szakácskönyv, versek, egyházi beszédek, iskolai jegyzetek, XVIII. századi színdarabok.

A háború után, a hatalomváltás zűrzavarában néhány hónapig egy ügyvéd állt a múzeum élén, majd 1945 szeptemberétől 1947-ig Szabédi László, távozása után dr. Székely Zoltán, aki egészen a másik „hatalomváltásig”, 1990 januárjáig volt a múzeum igazgatója. Az igazi folytonosságot azonban a titkárnő, Fadgyas Anna jelentette, aki fél évszázadon keresztül volt hűséges munkatársa, mindenese az intézménynek.

A múzeum 1947 után nehéz körülmények között folytatja munkáját. Az igazgató és a titkárnő mellé 1949-ben kerül Máttis János festőművész, majd az 1960-as évek elejéig nem is bővül tovább a létszám. Ennek következtében a részlegeket is összevonják, a kiállításokat az új követelményeknek megfelelően átrendezik. Az akkor Tartományi Múzeumnak nevezett intézmény „kötelességévé teszik a marxi-lenini tudományoknak minél szélesebb körű terjesztését”, ahogy ezt a 75. évfordulóra megjelent Évkönyvben olvashatjuk.

1968 után az újabb közigazgatási átszervezés következtében a Tartományi Múzeum a Kovászna Megyei Múzeum nevet veszi fel. Az akkori viszonylag liberálisabb légkörben megkezdődik a múzeumi hálózat kiépítése: 1969-ben Kisbaconban jön létre a Benedek Elek Emlékház, ekkor kezdődik Kézdivásárhelyen a Céhtörténeti Múzeum szervezése is Incze László muzeológus szinte az utolsó pillanatban gyűjti össze a város gazdag céhtörténeti emlékeit. Haszmann Pál tanító gyűjteményéből fejlődik ki az 1973-ban átadott, azóta híressé vált csernatonai népművészeti és technikátörténeti kiállítás. 1979-ben Kovásznán az eredetileg Kőrösi Csoma Sándor emlékháznak szánt épületben nyílik meg „A Hét képtára”, a bukaresti folyóirat ajándékaként. Néhány évig Baróton is működik múzeumi részleg, ez azonban nem volt hosszú életű.

1969-ben indul a múzeum új évkönyve, az Aluta, amely a nyolcvanas évek végéig több-kevesebb rendszerességgel jelent meg.

1979-ben a múzeum is bővül, Kós Károly eredeti, a negyvenes években készített tervei alapján egy új szárnyat toldanak az épülethez, a képtár pedig a város főterén a volt bazár épületének emeleti részébe költözik.

A gyarapodás mellett veszteségek is érik a múzeumot. A levéltári részleg teljes egészében átkerül az Állami Levéltár újonnan létrehozott megyei fiókjába. Kezdetben, Árvay József levéltáros haláláig a gyűjtemény jó kezekben volt, megkezdődött annak rendezése, feldolgozása, de mivel a levéltárak Romániában a belügyminisztérium hatáskörébe tartoznak, az 1980-as években az anyag a kutatók számára hozzáférhetetlenné vált.

A hetvenes években alakult meg Bukarestben a Nemzeti Múzeum, az ország összes múzeumából ide gyűjtötték össze a legértékesebb tárgyakat. Múzeumunkból Gábor Áron ágyúján és az aldobolyi szkíta kardon kívül több tucat értékes régészeti leletet vittek el.

A százéves évforduló megünneplésének elkerülésére 1979-ben a múzeumot átrendezés miatt bezárják, de ekkor már javában dühöng a „kulturális forradalom”. A homogenizálás a múzeumokra is érvényes. A bukaresti se-

gítséggel elkészített új régészeti és történelmi alapkiállítás – sok idézettel és gipszmacskával – pontosan olyan, mint az ország többi múzeumában; a „Románia története” című tankönyv illusztrációja „őseinktől, a dákoktól” a „Kárpátok Génuszáig”. A múzeumnak ekkor „termelési terve” is van, kiadásainak egy részét zacskók eladásából, az RKP kongresszusait stb. bemutató pannók készítéséből kell fedeznie. Az időszakos kiállítások nagy része is egy-egy ilyen „ünnepi eseményhez” kapcsolódott. Az iskolákat ilyenkor kötelezték a kiállítások megtekintésére, a pannók megvásárlására.

Az 1989-es fordulat után új igazgató, Kónya Ádám kerül az intézmény élére. A régészeti és történelmi alapkiállítást lebontják, visszaállítva az épület eredeti állapotát. Visszakerülnek az 1980-as években betiltott kétnyelvű feliratok is. Bár az elmúlt három évben nagyon sok időszakos kiállítást rendeztünk, az alapkiállítás visszaállítására pénzhány miatt még jó ideig nem kerül sor. A szétbontott kiállítás anyagát újrafelhasználni nem lehet, és az állami segítyből éppen csak magát fenntartani tudó múzeumnak nincs pénze az új bútorzatra. Kiadványunk, az „Aulata” sem jelenik meg már évek óta, új tárgyak beszerzésére szintén alig van pénz. Az egyetlen nagyobb szabású állománygyarapodás egy magángyűjtő gramofon és régi lemezjátszó-gyűjteménynek a megvásárlása volt minisztériumi segítyseggel.

A pénzhány mellett legsúlyosabb gondunk a szakemberhiány, hiszen magyar történészeket alig, néprajzosokat egyáltalán nem képeztek Romániában 1989 előtt. A megyei múzeumi hálózatban jelenleg összesen 10 főiskolát-egyetemet végzett muzeológus dolgozik. A konzervátorok és restaurátorok hiánya még nyomasztóbb. Modern felszerelések, vegyszerek és szakemberek hiányában a tárgyak konzerválása múlt századi szinten és eszközökkel történik.

A múzeum támogatására, amely 1990 elejétől visszavette eredeti nevét, 1992 őszén létrejött a Székely Nemzeti Múzeum alapítvány, anyagi eszközök híján azonban ez sem tud hathatós támogatást nyújtani.

Szükség lenne az épületek bővítésére is, hiszen a gyűjtemények a raktárakat és a kiállítási felületeket már rég kinőtték. Bár 1932-ben már 282 828 tárgyat tartottak nyilván, és ma ez a szám nem haladja meg a kétszázezret (ez elsősorban a levéltár átadásának, amely már 1932-ben 200 000 darabot tett ki, valamint a háborús pusztításoknak tulajdonítható), az Erdélyi Múzeum ki-sajátítása után ma ez maradt Erdély legnagyobb magyar múzeumi gyűjteménye.

A továbbiakban szeretném röviden bemutatni a gyűjtemények mai állapotát. Ezek részben adományokból, részben gyűjtés és vásárlás útján gyarapodtak.

I. A régészeti és történelmi osztályon mintegy 35 000 tárgyat tartanak nyilván. A paleolitikumtól egészen a középkorig nagyon változatos a régészeti anyag. A legszebb és érdekesebb talán a László Ferenc által feltárt késői neolitikus-rézkori Cucuteni-Tripolje-Erősd kultúra lelőhelyein Erősdön, Oltszemen, Málnáson és máshol előkerült festett kerámia. A dr. Székely Zoltán által feltárt petőfalvi és zabolai árpádkori magyar temetők új megvilágításba helyezik Délkelet-Erdély betelepülését.

A régészet volt tulajdonképpen a múzeum egész történetében a „sikerágazat”. László Ferenc ásatásainak eredményeit több kiadványban (pl. Háromszéki praemykenaei jellegű telepek) publikálta, ezekre a külföldi tudományosság is felfigyelt. Utódja, Csutak Vilmos is régészkedett, ő kezdte meg a komollói castrum ásatását. A második világháború után pedig dr. Székely Zoltán folytatja az ásatásokat: dák váraktól római castrumokig, szláv településektől magyar temetőig sokmindent feltárt az évtizedek folyamán.

A történelmi részleg viszonylag szerényebb, értékesebb tárgyainak egy része megsemmisült a mások világháborúban. Néhány érdekesebb darab: Bocskai István fejedelem utazó órája, Báthori Endre pohara, Basa Tamás háromszéki főkirálybíró zabolai udvarházának XVII. századi bútordarabjai, Bem tábornok tábori nyomdája és botja, Gábor Áron saját kezűleg készített bútorai, a XVII–XVIII. századi ónedénygyűjtemény, a fegyvergyűjtemény (különösen a kora középkori kardok), vagy a bükszádi és zalánpataki üveghuták XVIII–XIX. századi termékei. Az osztályon jelenleg egy régész és egy történész működik.

II. A Csereyné-féle alapgyűjteményben kevés volt a néprajzi tárgy, a részleg dr. László Ferenc és munkatársai, Zayzon Ferenc, Roediger Lajos és Balázs Márton gyűjtései nyomán kezd fejlődni, ők egészítik ki az addig főleg Orbai-széki anyagot alsóháromszéki, udvarhely-széki, csíki, gyergyói, sóvidéki tárgyakkal. A fellendülésnek az első világháború vet véget. A harmincas években aztán ismét nagyszabású terv kivitelezéséhez fognak. A jubileumi évkönyv jóvedelméből megvásárolt telken Romániában elsőként megkezdik a szabadtéri részleg szervezését, azonban az 1767-ben épült csíkmenasági ház elszállítása és berendezése felemésztí a pénzt. A hetvenes években még egyszer szóba kerül a skanzen felépítése, a tervek is elkészülnek, a már megvásárolt házak azonban végül a csernátoni részlegbe kerülnek.

Herepei János igazgató korszaka (1938–1945) újabb fellendülést jelent az osztály számára, ekkor kerülnek a gyűjteménybe a magyarhermányi fazekasság eszközei és termékei, a fülei vashámor készítményei, egy kisbaconi esztana leltára, Barabás Samu népművészeti gyűjteménye stb. A menekítéskor a részleget is nagy veszteség éri, hiszen például a jelenlegi népi szőttes és viseletgyűjtemény anyaga majdnem kizárólag 1969 után került a múzeumba.

A második világháború után a néprajzi részleg megszűnt, a gyűjteményt a történelmi osztályba sorolták be, és csak a hatvanas évek második felében alakult újra, ekkor dr. Gazda Klára muzeológus gyűjtései révén fejlődik.

A gyűjtemények bővítésében nagy szerepük volt a Jóbarát című gyermeklap pályázatainak is: a „Síppal-dobbal” nyomán kerül ide a kb. 4000 tárgyat magába foglaló, Romániában egyedülálló népi gyermekjáték-gyűjtemény, a „Zsuzsi és Andris babák” Erdély magyar népviseletét mutatják be kicsinyítve.

Ma a gyűjteményben mintegy 25 000 tárgy van a Székelyföld minden vidékéről, főleg Erdővidék, Kézdi- és Orbai-szék, valamint Udvarhely-szék van gazdagon képviselve, legkevésbé pedig Gyergyó és Kászon.

Egyik legértékesebb rész a kerámiagyűjtemény, különösen a hajdani székely és csángó fazekasközpontok edényei (Gorzafalva, Makfalva, Küsmöd,

Korond, Csíkmadaras, Kézdivásárhely stb.), de a kályhacsempék között is szép számmal vannak XVII–XVIII. századi keltezett, feliratos darabok.

A fatárgyak között a legrégebbiek az 1609-, 1647- és 1664-ben készült ajtószemöldökök Kőröspatakról és Dálnokról. A legrégebbi, 1733-as faragott székelykapu is dálnoki. Érdekesek a magyarhermányi évszámos virágdíszes szuszékok is

A textilgyűjtemény legértékesebb darabjai a XVII–XIX. századi úrihímzések, festékes szőnyegek és szedettetek (egyiken felirat: „Caterina Markus in Anno 1795 Die 4 Mayus”).

Gazdag tárgyanyag képviseli a hagyományos népi mesterségeket is, mint a csomakőrösi szitakötést, a haralyi kádármesterséget vagy a torjai esztergályozást.

Bár már Nagy Géza feladatának tekintette a múzeum tudományos dokumentációs központtá fejlesztését, az adattár a mai napig nincs teljesen elkészítve és rendezve, igaz, dr. Gazda Klára távozása óta a részlegben egyetlen konzervátor dolgozik.

A gyűjtemény egyes tárgycsoportjait bemutató írások már a Székely Nemzeti Múzeum Értesítőjében (1890–1914), az Emlékkönyvben (1929), az 1954-es Évkönyvben, majd 1969-től az Alutában és a Népismereti dolgozatokban jelentek meg, de Huszka József a Magyar díszítő styl (Bp., 1885) című munkáját is jórészt múzeumunk gyűjteményeire alapozta, és ez képezi a törzsananyagát Malonyay Dezső A Magyar Nép Művészete (Bp., 1909) II. kötetének, melyben több időközben elpusztult tárgyat is bemutatott.

III. A természetrajzi gyűjtemény sokáig a múzeum „mostohagyermek” volt. Ma 45 677 tárgyat tartanak nyilván, nagyrészt a növénytan és a gerinctelen állattan köréből. A legnagyobb a Diószeghy László, sepsiszentgyörgyi születésű festőművész 23 194 darabból álló lepkegyűjteménye és a Jóbarát című ifjúsági lap „Ezerjófű” pályázatára a gyerekektől beérkezett etnobotanikai gyűjtemény (4506 db). A legértékesebb a paleontológiai gyűjtemény (negyedkori emlősfaua), amely Kelet-Európa legteljesebb kollektója.

Jelenleg két muzeológus – egy herpetológus és egy entomológus dolgozik a részlegben.

IV. A képzőművészeti részlegben 2367 leltárba jegyzett festmény, szobor, grafika stb. van. Említésre méltóak a Barabás Miklós, Gyárfás Jenő, a nagybányai iskola, a Nagy Albert és a Mattis-Teutsch-gyűjtemények.

A képtár 1979 óta külön épületben működik, egy muzeológussal és egy restaurátorral. Egyik legaktívabb részleg ez, évente több kiállítást, vetítést, képtári zeneestet szerveznek. Baász Imre kezdeményezésére két évente rendezik a „Médiúm” című nemzetközi képzőművészeti kiállítást.

V. A könyvtár és a levéltár szenvedte kétségkívül a legnagyobb veszteségeket a második világháborúban. Szerencsére azonban a legértékesebb darab, a XV. század második feléből származó Apor-kódex túlélte a háborút, mivel éppen Budapesten készítették elő a hasonmás kiadását. A kódex felbecsülhetetlen értékű a magyar nyelv- és művelődéstörténet számára, hiszen az első része a Bécsi- és a Münchener-kódex mellett a legelső magyar bibliafordítás részeit tartalmazza, a zsoltárok próza fordítását. A kódex nagyon rossz ál-

lapotban van a savasodás következtében, de remélhetőleg az idén az OSZK Restaurátor Műhelye a Soros Alapítvány támogatásával restaurálni fogja.

A könyvtár veszteségei nem korlátozódnak a háborús pusztításokra. A háború után megtörtént az „ideológiai tisztogatás”, a fasisztának-irredentának minősített kiadványok nagy része azonban ládába zárva a könyvtárban maradt. A legnagyobb állományvesztés a levéltári anyag elszállításával érte a könyvtárat.

A könyvtár a háború után évekig zárva volt, majd tanárok, diákok, nyugdíjas tisztviselők jártak be az anyagot feldolgozni, sőt egy kampányszerű „rendezés” alkalmával a takarítónőket is beosztották leltározni, így aztán mára nemcsak a félbehagyott katalógus használhatatlan (hiszen az azóta többször átrendezett könyvekre nem írták rá a raktári jelzetet), hanem a leltárkönyvek is: egy leltári számon több tucat, néha száznál is több kötet szerepel, másrészt néhol egymás után több könyvnél az adatok helyett mindössze az áll „magyar nyelvű könyv” vagy „német nyelvű könyv”.

Allandó könyvtárost csak a hetvenes években alkalmaztak, ő is leltár nélkül vette át az állományt.

A pontatlan nyilvántartást, az ellenőrzés hiányát egyesek „értékmentésnek”, a diktatúra kijátszásának állítják be, következményei azonban súlyosak voltak. Az első teljes állományellenőrzésre 1990-ben került sor. A hiányzó kötetek között egyaránt van régi könyv, siculica, és régi, mára már pótolhatatlan újságg kollekció. A 110 év alatt felhalmozódott és mára szinte kibogozhatatlan eredetű hiány kényes helyzet elé állította a múzeum vezetőségét és a minisztériumot egyaránt. A probléma megoldása egyre húzódik, így a könyvtár lassan negyedik éve zárva van. Ha a jogi helyzet tisztázódik is, a nehézségek azzal még mindig nem oldódnak meg, hiszen a körülbelül százezres nagyságrendű állományban katalógus nélkül képtelenség eligazodni, és a rendezés évtizedeket fog igénybe venni.

Az állomány rég kinőtte a század elején korszerű üvegfödemes raktárt, így az anyag egy része az alagsorban és a padláson a legkevésbé sem megfelelő körülmények között van elhelyezve.

A régi anyag – összetétele érdekes képet ad a Székelyföld művelődési viszonyairól – főleg külföldi kiadású XVII–XIX. századi és magyar reformkori kiadványokból áll (a régebbi magyar anyag megsemmisült).

A szakkönyvtárban óriási hézagok vannak, a válogatás sokszor esetleges, alapvető munkák hiányoznak, különösen az újabbakból, hiszen magyarországi könyvekhez a diktatúra idején nehezen vagy alig lehetett hozzájutni, most pedig a pénzhány akadályozza beszerzésüket. Az Országos Széchényi Könyvtár és az Akadémiai Könyvtár küldeményei, újabban az Akadémiai Kiadó adománya pótolta némileg ezeket a hiányokat.

A fotótár több mint 4000 darabot számlál, ebből 1500 van feldolgozva; használható adattárunk nincs.

A kép, amit festettem, lehet, hogy túl sötét, de csak a tényekkel szembenézve lehet továbblépni, hogy a múzeum az a tudományos és művelődési központ lehessen, amelynek alapítói elképzelték.

Pál Judit